

Tranzicija EES u BiH – Decarbonizacija (ETS/CBAM)

prof.dr. Mustafa Musić

16. savjetovanje, Neum, 22 - 25.10.2023.

Emission Trading System (ETS)

ETS je Sistem trgovanja emisijama stakleničkih gasova (Emission Trading System),

- Cilj je smanjiti emisije stakleničkih plinova (GHG) –Neto dekarbonizacija, najkasnije do 2050.godine;
- EU ETS (sistem trgovanja emisijama unutar EU);
- Baziran je na direktivi 2003/87/EC (temeljna ETS Direktiva);
- Dopunjena, Direktiva (EU) 2018/410 + regulative vezane za MRV;
- Taksa se plaća na emisije instalacija (postrojenja), 1 ETS = 1 tona CO₂
- U EU ima cca. 11 000 postrojenja koja plaću ETS taksu i emituju cca. 2 milijarde t CO₂

ETS

- EU ETS je od 2005.godine prošao kroz 3 faze sa svim izazovima i problemima;
- EU ETS je od 2021. do 2030.godine u IV (ambicioznoj) fazi razvoja i implementacije;
- Ažuriran je pravni okvir (dopunjena ETS Direktiva, donesene uredbe za MRV i MMR;
- Planirano je smanjenje emitovanja ETS certifikata godišnje za 2,2%, što će dovesti do dodatnog rasta cijene taksi i posljedično ubrzati proces dekarbonizacije;
- Produženo je emitovanje slobodnih kvota za neke zemlje od 2026. (30%) do 2030. (0%), za neke industrije do 2034.;

EU ETS

Šta uključuje EU ETS i čime je uređen?

- ✓ **Rezervu stabilnosti tržišta**, prem **Odluci** (EU) 2015/1814;
- ✓ **Ograničenje emisija i dozvola**, prema **Odluci** (EU) 2013/448;
- ✓ **Aukcije**, prema Regulativi 2010/1031, dopunjena 2018;
- ✓ **Slobodne kvote**, prema Uredbi (EU) 2019/331, Odluci (EU) 2019/708,..;
- ✓ **Registar**, prema Uredbi (EU) 2013/389, dopunjena 2015. i 1018;
- ✓ **Monitoring Reporting and Verification (MRV)**, prema dopunjenoj Uredbi 2018/2067;

Carbon Brder Adjustment Mechanism (CBAM)

Šta je CBAM?

- CBAM je prilagođavanje cijena roba koje se iz trećih zemalja uvoze u EU, na temelju emisije CO₂ u procesu njihove proizvodnje i transporta do ulaska u EU;
- **CBAM je uveden UREDBOM (EU) 2023/956 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 10. maja 2023;**
- CBAM uredba je dio paketa: direktiva, uredbi i odluka ' [„Fit for 55”](#);
- Usklađivanje cijene se vrši kroz obavezna plaćanja u obliku kupovine certifikata od strane uvoznika roba;
- CBAM zahtijeva od uvoznika CBAM robe da se registruju i prijave emisije CO₂ povezane s proizvodnjom te robe;
- Prema EU ETS proizvođači unutar EU moraju kupiti dozvole za emisije CO₂ iz postrojenja svojih proizvoda;

CBAM

- CBAM-a osigurava da se ti proizvođači ne suočavaju s nepovoljnom konkurencijom pri uvozu iz trećih zemalja s nižim klimatskim standardima;
- **CBAM taksu plaća uvoznik roba;**
- CBAM takse se plaćaju **na određenu robu** uvezenu u EU, za razliku od ETS taksi, koje se plaćaju na **emisije iz postrojenja** u EU.
- Cijena CBAM certifikata i ETS certifikata će najvjerojatnije biti približno ista;
- Prelazni period za implementaciju CBAM-a trajaće **od 1.10.2023.do kraja 2025.godine;**
- EU ETS sistem i CBAM imaju zajednički cilj određivanja cijena emisija stakleničkih plinova **ugrađenih u iste sektore i robe**, na temelju posebnih emisijskih jedinica;

CBAM

- CBAM bi se u početku (od 2026.godine) trebao primjenjivati na robe sa direktnim emisijama stakleničkih plinova, koje su nastale od trenutka proizvodnje robe do uvoza te robe u carinsko područje EU, odražavajući područje primjene EU ETS-a kako bi se osigurala koherentnost;
- U drugoj fazi CBAM bi se trebao primjenjivati i na indirektne emisije, odnosno na emisije koje potječu iz proizvodnje električne energije koja se upotrebljava za proizvodnju robe na koju se primjenjuje CBAM Uredba. **(otvoreno pitanje deklaracija);**
- Izuzete bi bile robe za čiju proizvodnju u EU postoje slobodne kvote;
- Primjena prvog kriterija uključila bi sljedeće industrije: **električna energija, željezo i čelik, rafinerije, cement, aluminij, organske osnovne kemikalije, vodonik i gnojiva;**

CBAM

Prelazni period za implementaciju CBAM-a trajaće od 1.10.2023.d0 kraja 2025.godine i uključivat će:

- Tromjesečno izvještavanje o emisijama od strane CBAM uvoznika;
- Od uvoznika će se tražiti izvještavanje o ugrađenim emisijama u robu uvezenoj tokom tog tromjesečja kalendarske godine, s pojedinostima o izravnim i neizravnim emisijama kao cijenama ugljika koje se stvarno plaćaju u trećoj zemlji;
- Kupnja CBAM certifikata bit će opcionalna;
- Trošak ugljika plaćen na izvoru može se oduzeti od CBAM naknada (pod uvjetom da su dokazi troška dostupni);

CBAM

Uslovi koje treba ispuniti da bi se izbjegao CBAM:

- Potvrditi posvećenost klimatskoj neutralnosti do 2050. (BiH usvojila Sofijsku deklaraciju);
- Donijeti Strategiju ostvarivanja niskih emisija i klimatske neutralnosti do 2050 (Implementacija NECP-a BiH);
- Usvojiti Acquis (paket „Čiste energije“) i implementirati ih u domaće zakonodavstvo (nije nikada usvojena ni Direktiva 2003/87/EU koja je bazna i kojom se uspostavlja trgovina ETS-om. (donijeti Nacionalni okvirni zakon o klimatskim promjenama);
- Integracija tržišta električne energije sa EU tržištem (trenutno fragmentirano interno i regionalno tržište);
- Uspostavljanje funkcionalnog MRV (Monitoring, Reporting, Veifikation) sistema;

CBAM

Elementi ETS MRV okvira:

- **Usvojiti okvirni zakon** koji utvrđuje uloge, obveze i glavne elemente sistema za praćenje emisija;
- **Imenovati nadležno tijelo**, koje je odgovorno za i) izdavanje dozvola za stakleničke plinove ii) odobravanje Plana praćenja emisija od strane operatora;
- **Uspostaviti potrebne tehničke propise** koji se odnose na: i) Metodologiju za praćenje i izvještavanje o emisijama stakleničkih plinova, ii) Opis različitih postupaka u ciklusu usklađenosti (koraci, zadaci, popis i predlošci dokumenata koje treba dostaviti, komunikacija između operatora verifikatora itd.), iii). Uvjeti i postupci za odabir i praćenje verifikatora iv) pravila o angažovanju stranih verifikatora;
- **Uspostava Registra**, gdje će se voditi prijavljene emisije i ETS takse;

CBAM

- **Cijena ugljika** treba biti zasnovana na Mapi puta o izjednačenju sa ETS cijenama u EU (samo za proizvodnju električne energije).
- Sistem trgovanja emisijama treba biti dovršen do 1. Januara 2030.

Da li je moguće ispuniti ove uvjete do kraja 2025. godine ?

Ovo zavisi od donosioca odluka (političkih i stručnih tijela).

Uz podršku EK i EnZ, tehničku podršku međunarodnih institucija, prilagođavanje „Paketa za čistu energiju“ za BiH/Regiju i uključanje lokalnih eksperata moguće je dostići ovaj cilj (povezivanje sa EU ETS-om i prije 2030.godine).

CBAM

Šta je najbolje rješenje za BiH?

Za BiH i regiju je najbolje rješenje da što prije bude povezana sa EU ETS.

To znači:

- ✓ Ne mora biti član EU ETS sistema (primjer Norveška, Švicarska, Island, neke regije);
- ✓ Cijena ETS-a jednaka onoj u EU ETS sistemu;
- ✓ Trgovina ETS certifikatima na području EU i, ili regije ako je povezana sa EU ETS-om;
- ✓ Slobodne kvote za emisije sa postupnim smanjenjem do „0“ do 2040/2045 (predmet pregovora sa EU);

CBAM

- ✓ Pristup fondovima: „Modernizacijski“, „Inovacijski“ i **Klimatski socijalni fond** (jer je GDP BiH manji od 60% prosječnog GDP-a EU);
- ✓ Pristup povoljnim kreditnim sredstvima međunarodnih finansijskih institucija;
- ✓ Izuzeće od CBAM-a;
- ✓ Penaliziranje ne ispunjavanja obaveza, kao za članice EU ETS-a;

Ovo je najbolji i najučinkovitiji model za ubrzanu dekarbonizaciju energetskog sektora u BiH/Regiji.

CBAM

Šta se predlže za BiH?

- Na zahtjev vlasti Bosne i Hercegovine, Sekretarijat Energetske zajednice je izradio nacrt prijedloga Mape puta za uvođenje šeme cijene ugljika i trgovine emisijama u BiH (ETS).
- Prijedlog podrazumijeva provođenje procesa u 2 faze;
 - 1. Preliminarna faza (aktivnosti prije usvajanja regulative)**
 - 2. Faza usvajanja i transpozicije pravnog okvira**
- Preporučuje se formiranje Radne grupe (sastavljene od predstavnika relevantnih ministarstava, iz oblasti energetike i klime i drugih zainteresovanih strana;

CBAM

Radna grupa bi u preliminarnoj fazi radila na:

- **Definiranju uloge, ovlaštenja i strukture** budućih nadležnih organa koji će biti zaduženi za odobravanje planova praćenja emisija i MRV-a;
- **Istraživanju raspoloživosti potencijalnih verifikatora** (kompanije, eksperti);
- **Uspostavi Nacionalnog akreditacionog tijela** zaduženog za akreditaciju i nadzor verifikatora;
- **Sagledavanju mogućnosti** korišćenja usluga stranih verifikatora;
- **Uspostavi Registra postrojenja i stakleničkih gasova** koji bi mogli spadati u djelokrug ETS-a;
- **Sagledavanje tehničkih zahtjeva i kapaciteta** za uspostavljanje i upravljanje procesima: Registar postrojenja, Sistem obavješćavanja prema nadležnom organu, Imenovanje i nadgledanje verifikatora;
- **Režim GHG dozvola;**

CBAM

Faza usvajanja i transpozicije pravnog okvira EU

- Za efikasnu primjenu ETS Direktiva, moraju se uspostaviti elementi za praćenje, izvještavanje i provjeru (Monitoring, Reporting and Verification - MRV).

Okosnicu MRV sistema čine:

- **Praćenje i izvještavanje** o procesima i zahtjevima;
- **Verifikacija;**
- **Akreditacija verifikatora;**

Tabela 2

CBAM

Plan Aktivnost uvođenja EUETS-a	Vremenska linija
Pokretanje preliminarne faze u posebnoj radnoj grupi	Počevši odmah sa svim temama o kojima će se raspravljati do kraja 2022. godine
Izvršiti procjenu tehničkih zahtjeva za Registar dozvola	Počevši odmah do kraja 2023
Pripremiti i usvojiti zakonodavstvo vezano za MRV	Planirana transpozicija: do kraja 2023 Planirana provedba: postepeno, počev od 2024
Pripremiti i usvojiti ETS direktivu	?
Procijeniti elemente koji se mogu kratkoročno prenijeti u nacionalno zakonodavstvo (npr. GHG dozvole - izdavanje, uslovi, kazne u slučaju nepoštivanja, opseg stakleničkih plinova koji će biti uključeni u MRV, a kasnije u ETS)	Počevši u pripremnoj fazi
Odluka o cijenama karbona u Bosni i Hercegovini	a BiH
Pripremiti i usvojiti potpunu ETS direktivu	Odmah nakon čvrste odluke o određivanju cijena karbona - tehnički nakon što MRV bude na snazi

CBAM

Neka otvorena pitanja vezana za proces povezivanja u EU ETS:

- EU ETS/Regionalni ETS/Nacionalni ETS (prednosti i nedostatci)?
- Ko bi određivao cijene ugljika u slučaju uspostave Regionalnog, ili Nacionalnog ETS-a?
- Prema kome izvještavati u slučaju uspostave regionalnog ETS-a?
- Kako odrediti slobodne kvote?
- Da li bi i u kojoj mjeri sredstva iz ETS-a bila dostatna za proces dekarbonizacije u regiji?
- Da li bi uspostava regionalnog/nacionalnog ETS-a doprinijela procesu dekarbonizacije, ili bi ga odložila?

CBAM

- Da li bi zemlje u regionalnom ETS-u bile izuzete iz CBAM-a?
- Da li bi zemlje regije imale pristup „Modernizacijskom fondu“, „Inovacijskom fondu“ i „Klimatsko socijalnom fondu“, kada bude uspostavljen?
- Da li bi se dio sredstava od CBAM-a vraćao u zemlje za ubrzanje procesa dekarbonizacije?

Prije opredijeljivanja za jedan od 3 modela treba imati odgovore na ova i dodatna pitanja, kako proces energetske tranzicije ne bi bio u zastoju, a proces dekarbonizacije odložen.

Problem klimatskih promjena je zajednički i treba ga rješavati na jedinstven način bar u Evropi.

CBAM

HVALA VAM NA PAŽNJI!